

<https://doi.org/10.62837/2024.2.451>

ŞÜKÜROVA JALƏ

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru.
M. Füzuli adına Əlyazmalar İnstitutu
Shukurova.jalya@mail.ru

M.FÜZULİNİN “LEYLİ VƏ MƏCNUN” MƏSNƏVİSİ VƏ ONUN DİBAÇƏSİ

Açar sözlər: ədəbiyyat, poetika, ilahi məhəbbət, eşq dastanı, rəmz və məcaz.

Key words: literature, poetics, divine love, love story, rhyme and metaphor.

Ключевые слова: литература, поэтика, божественная любовь, легенда о любви, символы и метафора

Zəngin və çoxəsirlik tarixə malik, müxtəlif inkişaf mərhələlərindən keçmiş, zamanın süzgəcindən axaraq müasir dövrümüzdə qədər gəlib çatmış Azərbaycan ədəbiyyatı öz aktuallığını bugun də qoruyub saxlamış, hələ sırr pərdəsi ilə örtülmüş bir çox gizli məqamları özündə hifz etməkdədir. Gözəl deyilmiş poetik kəlam, heyrət və təəccüb doğuran söz düzülüşü ilə bəzənmiş poeziyamız Azərbaycan ədəbiyyatının tarixidir. Qafiyə və vəznə salınmış boş, mənasız söz yığınağı əlbəttə ki, əsirlərin sınağından keçə bilməzdi. Sözü qüdrəti, çəkisi, deyilən kəlamın ecazkar gücü onun günümüzdə gətirib çıxarmış, xalqın yaddaşında, həyatında, inkişaf və mənəvi təkamülündə dərin iz buraxmışdı. Poeziyamızın dərinliyi və sənətkarlıq zirvəsinin ənginlikləri ədəbiyyat tariximizin bütöv bir mənzərəsini canlandırmağa kömək edir. Əsrlərin ötürməsi, qərinələrin bir-birini əvəz etməsi bu zəngin bədii irsin dayanmadan araşdırılıb tədqiqində yeni-yeni dövrlərin açılmasını təmin edir və açılan hər bir yeni dövr yeni novator ideya və fikirlər yaradır, bəzən isə şair sözünün, sənətkar fəlsəfəsinin təhlil etməkdə aciz qalır. Əbəs yerə dəhi Nizami deməmişdir ki:

قافیه سنجان که سخن بر کشند
گنج دو عالم بسخن در کشند
خاصه کلیدی که در گنج راست
زیر زبان مرد سخن سنج راست

Şairlər yaratdığı sözdən qiymətli nə var?

Sözlə iki dünyanın xəzinəsini alarlar

Xəzinələr açmaq üçün açar gərəkdir, açar.

Açılmaz xəzinələri şairlər sözlə açar. (14;42)

Oxduqca oxunan, dərk edildikcə yeni-yeni suallar və mətləblər ortaya qoyan N.Göyüşovun təbirincə desək “araşdırıcıları heyrət və əfsuna salmış”(2;8) Füzuli kimi bir düha Azərbaycan ədəbiyyatının tərəvətini əbədi qoruyub saxlamış, fəsahtəli söz və hikmət aşıqlərinə binəzir, misli olmayan bir xəzinə qoyub getmişdir. Nəsillər bir-birini əvəz etdikcə bu xəzinənin qiyməti azalmır, digər sənətkarların da istifadə mənbəyi, bəhrələndiyi məxəzə çevrilir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, hələ Füzuli

fəlsəfəsini sonuna qədər dərk etmək mümkün olmamış, hər misrasında olan sirli məramlar, məhrəm fikirlər ilə bol olan bu poetika dərinliyinə qədər öyrənilməmişdir. Qəvvəs dərya ənginliklərinə baş vurub inci topladığı kimi Füzuli sənəti də mənə baxımından möhtəşəm hikmət okeanının dərinliyində pünhan qalmış məqamlarla zəngindir. “Bənzərsiz söz möcüzəsi və heyrət doğuran şairlik qüdrəti ilə seçilən Məhəmməd Füzuli“(5;4) də insan məfkurəsini zənginləşdirən beytləri ilə oxucusunu həmişə düşünməyə vadar etmişdir.

Füzuli həm türkdilli ədəbiyyatın ən parlaq nümayəndəsi, həm də Azərbaycan və Osmanlı ədəbiyyatının görkəmli siması kimi qəbul edilir. Belə ki, ilk onun haqqında məlumat verən Lətifi təzkirəsindən aldığımız məlumat artıq XIV əsrin ortalarından Füzulinin Kiçik Asiyada, Türkiyədə məşhur olduğunun şahidi olur. Necə ki, şair özü deyir: “Zaman-zaman sevdəyi-şə'r sair əfalimə qalib düşüb və gürhgürh leyliyəşlər Məcnun kimi istimai-şə'r üçün başıma üyüşüb, şairligim müqərrər oldu. Və avazeyi-nəzmim ilə aləmlər doldu və şöhrəti-tam buldu.” (4;6)

1483-cü ildə İraqda doğulmuş Məhəmməd Süleyman oğlu Füzuli yaxşı təhsil almış, həm dini elmləri, həm dünyəvi elmlərdən halı olmuşdur. Bu da onun yaradıcılığında açıq-aydın sezilir. Həm qədim Yunan fəlsəfəsinə, həm İslam, həm də təsəvvüf fəlsəfəsinə bələd olan dahi şair üç dildə - ərəb, fars, Azərbaycan dillərində mükəmməl əsərlər yazmışdır. Onun zəngin irsi yaşadığı dövrün həm ictimai, həm siyasi, həm də mədəni mühiti ilə sıx bağlıdır. Füzuli fəlsəfəsinin kökündə onun dərin biliklərə sahib olmağından başqa sələflərinin yaradıcılığını əxz etməsi, müxtəlif təlimlərlə tanışlığı dayanır. Ona görə də “Füzuli sənəti çoxyozumlu və çoxşaxəli qaynaqlardan faydalanmış, onun düşüncə və təxəyyül qurumu çeşidli təzadlar sisteminə əsaslanmışdır.”(2;11)

Bütün həyatını şeirə, sənətə fəda edən Füzulinin hər bir misrasında ürfan, süluk, kəlam, fiqh, hədis, təfsir elmlərinin izləri hiss olunur. Dahi sənətkarın əsərlərində şüəliyin, imamətin təbliği açıq-aydın sezilir.

Ey padşəhi-sərir-i-lovlak,
Məqsudi vücudi-xakü əflak!
Olmuş əflak xaki-rahin,
Çəkmiş əflakı xak cahin.
Ey raqimi-nüsxeyi-məani,
Mə'mureyi-elmi-dinə bani! (5;26)

Füzuli həqiqət yolunun yolçusudur. Bu yola onu aparən eşqdır. Şair hər eşqin əvvəlində və sonunda Haqqın durduğuna əmindir. Lakin şairin sənətinin qayəsini təşkil edən bu eşqin zümzüməsini sonuna qədər dərk edə bilməmişik. “Füzulinin bütün gizli, dəruni, müqəddəs hissləri məhz bu iki anlamda öz ifadəsində tapır; dünya işlərinə, həyata və ümumiyyətlə kainata münasibəti də, Yaradana - Allaha və Yaradana- Allahın öz yaratmışlarına sevgisi də, axirət evinə baxışı da bu iki məfhumda Füzuli üçün birləşib vəhdət təşkil etmişdir.” (6;7)

Gözəlliyə, müqəddəsliyə, ilahiyə sonsuz bağlı olan şair əsərlərində bu məqamları tərənnüm etmişdir. Füzuli qəzəlləri ilə sevgi və məhəbbət mövzusunun geniş xalq kütləsinə çatdırmış, sevdirmiş, bu beytləri ilə əbədi yaddaşlarda qalmışdır.

“Qəzəli hünər hesab edən” (1;113) dahi şair qəlbinin səsini, mütərəqqi ideya və fikirlərini də məhz qəzəlləri ilə demişdir. Sənətkarın qəzəlləri öz məftunedici lirikası ilə digər şairlərin əsərlərində rast gəlinməyən bir mənə çaları və məzmun rəngarəngliyi ilə seçilir. Hər bir qəzəlində maraqlı ifadələr, sehirlə dolu məcazlar, maraqlı dialoqlar, təəccüb doğuran xitablar, əsrarəngiz obrazlar sistemi yaradaraq real gözəlliklərin portretini çəkməyə müvəffəq olmuşdur.

Eşq dərdi, ey müalicə qabili-dərman deyil,
Cövhərində bəyləmək cismi-cüda, asan deyil.
Dövr-cövrindən şikayət edənə aşiq demən,
Eşq məsti vəqifi-keyfiyyəti-dövrən deyil. (5;86)

Hansı şair eşq dərmini belə obrazlı şəkildə ifadə etmişdir. Söhbət Füzuli sözünün kəsərindən, onun qəzəlinin məzmun dolğunluğundan, ənənəvi şeir qəliblərindən özünəməxsus şəkildə istifadə etməsindədir. Şair sözü söz xatirinə deməmiş, hər sözü cilalayaraq müxtəlif mənə donuna geyindirmişdir.

Can əgər çıxsa tənimdən əsəri-mehr ilə,
Əsəri-mehrini sanman ki, çıxar canımdan. (5;65)

Dahi sənətkar rəmz və məcazlarla zəngin olan “Leyli və Məcnun” kimi bir eşq dastanını yazaraq “eşqi-əbədinə”, “hüsnü-əzəlinə” tərənnüm etmişdir.

“Leyli və Məcnun” mövzusunda ilk dəfə müraciət edən Nizami Gəncəvi olmuşdur. Nizamidən sonra Məhəmməd Füzuliyə qədər Nəvai, Cami, Ə.Xosrov Dəhləvi kimi şairlər bu mövzuda əsərlər yaratsa da, Füzulnin qələmə aldığı “Leyli və Məcnun” əsəri yeganə şöhrət qazanan ölməz bir sənət nümunəsidir. Füzuli də digər müəlliflər kimi Nizamini mütalif etmişdir. Lakin onun niyyəti və məqsədi Nizamini yolunu davam etmək olmamışdır. Dillərdə dastan olan bu sevgi hekayəsinin ilahi və irfani fikir və ideyaların ifadə vasitəsinə çevirmək onun hədəfi olmuşdur. Elə buna görə də Füzuli sənətinin qarşısında digər müəlliflərin əsərləri aciz qalmış, Füzuli ziyasının kölgəsində itib-batmışdır. Necə ki, şairin özü deyir:

Leyli-Məcnun əcəmdə çoxdur
Əflakda ol fəsanə yoxdur. (5;45)

Füzuli özündən qabaq yazılan “Leyli və Məcnun”ları öz əsərindən zəif olduğunu, yalnız özünə ustad saydığı Nizami Gəncəvi qələminin məhsulunu yüksək qiymətləndirmişdir:

Billah ki, nə xoş demiş Nizami
Bu bəbdə xətm edib kəlamı. (5;45)

Doğrudan da Füzulinin yazdığı bu eşq dastanı onun yaradıcılığının ən yüksək zirvəsidir. Bu əsəri yazmaqla Füzuli “Leyli və Məcnun” mövzusunda öz möhrünü elə vurmuş ki, heç bir şair bu eşq dastanına bir daha müraciət etməmişdir. “Leyli və Məcnun” ilə Azərbaycan ədəbiyyatını zینətləndirən Füzuli hər misrası, hər beyti ilə oxucunu vəcdə gətirərək düşünməyə vadar edir. Sözü qarşısında insanın acizliyi, heyrəti ustad şairin qələbəsidir. Dərin düşüncə və kamal sahibi olan şairin təsvir etdiyi əbədiyaşar eşq dastanında həm söz oyunu, həm də həmin söz oyununda işlənmiş fəndlərin təkrarı heç bir əsərdə rast gəlinmir. Şair daha əvvəllər də dəfələrlə müraciət edilmiş bir mövzuya elə yeni çalarlar və poetik gözəlliklər qatmışdır ki, “yüksək

zövq sahibi, sənətin xarüqələrini duyub dərk edən adamlar Füzulinin şeir gülüstanında özlərini vəcd və heyrətdən xilas edərək "(11;15) bilməmişlər.

Məcəzi eşqdən ilahi eşqə keçid düşüncə və fəlsəfəsini özündə ehtiva edən "Leyli və Məcnun" məsnəvisinin dibaçəsində dahi Füzuli nəyi anlatmaq istədiyini, əsəri yazmaqda məqsədini qələmə almışdır. Şair dibaçəni də allaha xitab edərək başlamış, "həqiqətin-sirri" adlandırdığı Leylinin həqiqətdən doğulduğunu ifadə edir. Sənətkar eşqi-həqiqi və hüsnü-əzəlini nəzmə çəkdiyini açıq şəkildə dibaçədə izhar etmişdir. Lakin buna baxmayaraq araşdırmaçı və tədqiqatçıların buna birmənalı yanaşmadığının şahidi olur. Əslində Füzuli gözəllik aşiqi olduğunu "təcəlli-cəmalilə fəzayi-surəti müzəyyən" deməklə isbat edir. Hər bir gözəlliyin məcazında ilahi ünsürün durduğunu söyləyən Füzuli həm də "Kuran və sünneti, peyğəmbərlər kimi yaşamayı amaçlayan təsəvvüf doktrinin təmsilçisi"dir. (117;9;RecaiKızıltunc). Belə ki, əsər boyu rast gəldiyimiz bütün mənəvi ünsürlərin Qurandan qaynaqlandığını əminliklə demək olar. Qeyd etmək lazımdır ki, klassik ədəbiyyatın əsasını təşkil edən təsəvvüf həmin dövrün bədii-fəlsəfi düşüncəsində, ədəbi fikrin formalaşmasında önəmli yer tutur. Təsəvvüf və ürfanın klassik ədəbiyyatda yeri danılmaz olduğu kimi onun inkişaf və tərəqqisi də həmin dövrün ab-havasından asılı olması bir faktır.

"VII əsrdən etibarən ərəb istilasından sonra müsəlman mədəniyyətinin Yaxın və Orta Şərqdə, İranda, Qərbi Hindistanda, Şimali Afrikada yayılması ilə bu arealda bir çox qeyri ərəb xalqlarının- farsların, suriyalıların, yunanların, yəhudilərin iştirakı ilə yeni bir mədəniyyət formalaşmağa başlamışdır. Məhz bu mədəniyyət Şərqlə Qərb mədəniyyətləri arasında bir növ vasitəçilik missiyasını yerinə yetirirdi. Ərəb istilasından məruz qalan hər bir xalq və toplum illər keçdikcə özlərini məhz bu mədəniyyətin bir parçası hiss edirdilər. Buna da səbəb ərəb dilinin islam dininin-Quranın dili olmasıdır. Məhz Quran yaxın mədəniyyətləri bir araya gətirərək "İslam mədəniyyətini" formalaşdırmışdır."(13;46) Bu mədəniyyətin fonunda "Qurandan və islam düşüncələrindən qaynaqlanan" (6;52) təsəvvüf yaranmışdır. Ürfan və təsəvvüf dəyərləri ilə yaradıcılığı zəngin olan "Quranın batini yozumunu (təvil) qəbul edən arif" (2;12) Füzuli heç bir cərəyana aid olmasa da, Allaha dərin inamı onun bütün əsərlərində hiss olunur.

Dibaçənin nəsr dili təkrar olunmazdır. Ne Füzulidən öncə, ne də sonra bu üslubda yazan müəllif olmamışdır. Füzuli sanki zehmindəkiləri məxsusi kodlarla kağıza köçürmüşdür. Söz sənətinin dühası olan Füzuli həcmcə böyük olmayan dibaçədə "Leyli və Məcnun" müsnevisinin fəlsəfəsini ortaya qoymuşdur. Süleyman Nazifin sözləri ilə desək Füzulini təqlid etmək belə mümkün deyildir: "Nesirdə isə şair, büsbütün kendisinə has və mümtəniüt-taklid bir vadiyə sahib bulunuyor. İtikadımca Füzulinin nazmi belki tanzir edile bilər, fakat nesrini taklid etmək mühaldir."(10;179).

Dibaçədə fars nəsrinin təsirini diqqətdən qaçıрмаq olmaz. Dibaçənin estetik üslubu bunu deməyə əsas verir. İstər nəsr, istərsə də nəzmdə dildə olan bu meyillər özünü göstərir. Bu da dövrün tələbləri və dil meyarları ilə əlaqədar bir haldır.

Leylinin simasında Allahın sifətləri, Məcnun şəxsində isə bu sifətləri arayan bir insan dibaçədə təsvir olunub. Leylini həqiqətin sirri olduğunu, Məcnunun isə qəflət səhrasında avara gəzərək ilahi nura rast gəldiyini yazmışdır. Yəni Leyli artıq kamilliyə doğru aparən sinaq yolunu keçmiş, son mənzil olaraq həqiqətə çatması üçün Məcnun eşqinə ehtiyac duyur. Məcnun isə ilahi bir nurun təcəllisi qarşısında “inani-ixtiyarı” əldən vermişdir.

Dibaçədə “əlaqeyi-abayi-ülvi və rabiteyi-ümməhati-süfli”(5;11) ifadəsi diqqət çəkir. Hərfi mənası uca ata, və aşağı ana kimi tərcümə olunan bu ifadələr sufi ədəbiyyatında göy aləmi (ülvi-aba) ata, ümmi-sufli isə ana sayılır. “Ümm- varlığın yaranma və aşkarlanma yeridir. Bu isə iki mərhələdə baş verir: Haqq əhli surətlər halında kainat üçün zahir olur, sonra sabit ideyalar əqli aləmdən hissi aləmə zahir olur.” (13;188) Lakin Məcnunu bu yola yetişməsi üçün Füzulinin təbirincə desək “firibi-məvaizgünə və hiyleyi-nəsəhnümünə” deyildiyi maneələr var. Mücahit Kaçar və Halil Sercan Kosikin müştərək yazdıqları məqalədə “abayi-ülvi” və “ümməhati-sufli” ibarələri Məcnunun ana-atası ilə simvolizə edilir. (14;9)

“Əgər bəhaneyi-fəsanə ilə eşqi-həqiqi və hüsni-əzəlidən füzəlayi-bəlağətpişə və büləğayi-fəsahtəndişə cəvahir-i-əsrarı rıştəyi-nəzmə çəkib”(5;11) deyən Füzuli “Leyli və Məcnun” məsnəvisini yazmağının əsl səbəbini izah edir. Şair yalnız qəm və kədər dolu eşq hekayəsi yazmaqla kifayətlənmədiyini, Allahını axtardığını, ona yetmək üçün iztirabı, təlaş, mənəvi əziyyəti seçərək gizli sirləri ortaya çıxardığını yazır. Əgər “niqabi-xəfa” və “hicabi-əna” həqiqət üzərindən qaldırılsa vüsal mərtəbəsinə yetişməyin mümkünlüyünü dilə gətirir.

Sonda “fəqiri-müstəham Füzuliyi-bisərəncam”(5;12) deyə özünə müraciət edən şair dünyaya səs salacaq bir Leyli hekayətini, Məcnun kimi sonsuzluğa yetişən bir eşqi həqiqətə çevirdiyini dilə gətirir. Şairin öz əhvalatını, öz hisslərindən bəhs etmək arzusu onu elə dilə gətirmiş ki, ondan yangılı, iztirablı, məşəqqətli bir eşq dastanını bir daha yazılmamışdır. Dibaçədən sonra Füzuli nəsrədən nəzmə rübai ilə keçid edir. İlk rübaini Allaha xitab ilə başlayan şair deyir:

Ey nəşəti-hüsni eşqə təsir qılan!
Eşqilə binayi-kövni təmir qılan!
Leyli səri-zülfünü girehgir qılan!
Məcnuni-həzin boynuna zəncir qılan! (5;130)

Məcnunu Leyli hüsünün gözəlliyinə əsir edib, onun eşqə düçar olmasının səbəbkarı olan Allaha xitab eyləyərək Leyli zülfünü aşiqin boynunda zəncir kimi təsvir edir. Zülf təsəvvüf ədəbiyyatında böyük anlam daşıyır. Beləki, zülf Allah-təalanın cəlalını qoruyan bir pərdə kimi anlaşılır. Füzuli Leyli timsalında Allahın izzətini qoruyan örtü, Məcnun timaslında isə həmin örtüyə əsir olmuş bir aşiq obrazı kimi təsvir olunub. İlk rübai əvvəldən sona qədər Allaha müraciətdən ibarətdir.

Tutsam tələbi-həqiqətə rahi-məcəz,
Əfsanə bəhanəsilə ərz etsəm raz,
Leyli səbəbilə vəsfən etsəm ağaz.
Məcnun dili ilə etsəm izhari-niyaz.(5;13)

İkinci rübaidə Füzuli həqiqətə yetişmək üçün yalnız bir yolun olduğunu deyir. Həqiqət haqqın özüdür ona aparan yol isə eşqdır. Əslində hekayə anlatmaq bəhanəsiylə bir çox sirlərin üzərindən pərdəni açmaq istəyir. Bu məqama sahib olmaq üçün bu məsnəvini yazan şair Leylini vəsf etməklə Allah-taalanın sifətlərini anlatmağa başlayır, Məcnunun dili ilə özünün Ona nə qədər böyük ehtiyac duyduğunu dilə gətirir.

Lütf ilə şəbi-ümidimi ruz eylə!
İqbalımı tövfiq ilə firuz eylə!
Leyli kimi ləfzimi diləfruz eylə!
Məcnun kimi nəzmimi cigərsuz eylə! (5;13)

Sonuncu rübaini Allaha xitab ilə bitirən sənətkar Allahdan ancaq taleyinin uğurlu olmasını diəyir. Sözləri Leyli siması kimi aydın, nəzmi isə Məcnun naləsi kimi ürək dağlayan olmasını özü üçün istəyir.

Dibaçənin bu qısa təhlili göstərir ki, Füzulinin “Leyli və Məcnun” əsəri ulu sənətkarın irfanla səsləşən mənəvi aləminin dastan və əfsanə dili ilə ifadəsidir. Dastanda süjet boyu inkişaf etdirilən hadisələr gerçəklik və real həyatla bağlıdır. Əsərin bədii-estetik və ideya xətti bəşərin məcazla həqiqət, yəni dünyəvi və mənəvi qütblər arasında keçirdiyi duyğuları və həyacanları göstərir, insanın həqiqətə doğru mənəvi səyahətini şairanə boyalarla ifadə edir.

Dibaçənin bu yığcam təhlilindən sonra əsərin süjet xətti boyu dünyəvilik ilə ürfan, real varlıq ilə sənətkarın arzu etdiyi bədii-estetik ideal arasında olan münasibəti izləməyə çalışır.

Istifadə olunan ədəbiyyat:

1. Araslı H. Böyük Azərbaycan şairi Füzuli. Bakı, Uşaq və Gənclər ədəbiyyatı nəşriyyatı 1958.
2. Cümşüd oğlu Nəsim. Füzulinin sənət və mərifət dünyası. Bakı-Tehran 1997, 386s.
3. Füzuli M. Əsərləri II cild. Bakı 1958. 355 s.
4. Füzuli M. Seçilmiş əsərləri. I cild, 3 cildə. Şərq qərb 2013.711s.
5. Göyüşov N. Füzuli: düşüncə və ruhun poetikası. Bakı-2011.454 s.
6. Göyüşov N. Quran və irfan işığında. Bakı-2003.286 s.
7. Göyüşov N. Təsəvvüf və anamları və dərvişlik rəmzləri. Bakı 2001. 240s.
8. Kaçar M. Koşik H.S. Füzulinin Leyla və Məcnun mesnevisinin dibaçəsi haqqında bəzi mülahizələr. Uluslararası Türkçe Edebiyyat kültür Egitim Dergisi. Sayı:3/2, 2014, s.154-166
9. Kızıltunç R. Füzulinin Leyla və Məcnun mesnevisində inanclar və gelenekler. A.Ü.Türkiyat Araşdırmaları Ensütütüsü Dergisi sayı 27, Erzurum 2005 s.1-28.
10. Nazıf S. Füzili hayatı və eserleri. Köksal F vd. Doğu Kütüphanesi; İstanbul 2015 s.179
11. Paşayev M. Füzuli sənətkarlığı. Caşoğlu-2018. 348s.
12. Rüstəmov A. Ön söz. M.Füzuli Seçilmiş əsərləri.Caşoğlu, 2004. s.599 310s.

13. Şükürova J. Nizami Gəncəvi əsərlərinin tərcümə problemləri. The scientific heritage 125(125) 2023.s46-52

13. گنجوی نظامی. مخزن الاسرار باکو ۱۹۶۰

M.Füzulinin "Leyli və Məcnun" məsnəvisi və onun dibaçəsi

Füzuli həm türkdilli ədəbiyyatın ən parlaq nümayəndəsi, həm də Azərbaycan və Osmanlı ədəbiyyatının görkəmli siması kimi qəbul edilir. Bütün həyatını şeirə, sənətə fəda edən Füzulinin hər bir misrasında ürfan, süluk, kəlam, fiqh, hədis, təfsir elmlərinin izləri hiss olunur.

Füzuli qəzəlləri ilə sevgi və məhəbbət mövzusunı geniş xalq kütləsinə çatdırmış, sevdirmiş, bu beytləri ilə əbədi yaddaşlarda qalmışdır. Füzulinin qələmə aldığı "Leyli və Məcnun" əsəri ölməz bir sənət nümunəsidir. Füzulinin yazdığı bu eşq dastanı onun yaradıcılığının ən yüksək zirvəsidir. Bu əsəri yazmaqla Füzuli "Leyli və Məcnun" mövzusunə öz möhrünü elə vurmuş ki, heç bir şair bu eşq dastanına bir daha müraciət etməmişdir. Məcəzi eşqdən ilahi eşqə keçid düşüncə və fəlsəfəsini özündə ehtiva edən "Leyli və Məcnun" məsnəvisinin dibaçəsində dahi Füzuli nəyi anlatmaq istədiyini, əsəri yazmaqda məqsədini qələmə almışdır.

"Leyli and Majnun" masnavi by M. Fuzuli and its preface

Fuzuli is considered to be the brightest representative of Turkish-language literature and a prominent figure of Azerbaijani and Ottoman literature. Every verse of Fuzuli, who devoted his whole life to poetry and art, traces of lore, leech, kalam, jurisprudence, hadith, and exegesis can be felt.

With his ghazals, Fuzuli conveyed the theme of love and affection to a large number of people, made them fall in love with him, and remained in their memories forever with these verses. The work "Leyli and Majnun" written by Fuzuln is an immortal example of art. This love saga written by Fuzuli is the highest peak of his creativity. By writing this work, Fuzuli put his stamp on the subject of "Leyli and Majnun" in such a way that no other poet addressed this love story again. In the preface of the masnav "Leyli and Majnun", which contains the thought and philosophy of the transition from metaphorical love to divine love, the genius Fuzuli wrote down what he wanted to convey and his purpose in writing the work.

Маснави М. Физули "Лейли и Меджнун" и предисловие к ней

Физули воспринимается выдающимся ярким представителем как тюркоязычной литературы так и азербайджанской, и османской. В каждой строке Физули, посвятившего всю жизнь стихам и творчеству, чувствуется следы суфизма, фикх, хадисов.

Физули донес до народа любоаные газели, которые им полюбились этими бейтами навсегда остался в памяти. Созданное Физули произведение «Лейли и Меджнун» пример бессмертного творчества. Написанный им этот любовный дастан является вершиной его творчества. Физули создав «Лейли и Меджнун» поставил на этой теме такую свою печать, что ни один поэт с той поры не обращался к теме этого любовного дастана. Он сотворил то, о чем хотел рассказать, о перехода образной любви к божественной, размышления и философия о которых содержатся в начале «Лейли и Меджнун».

Rəyçi: Nəşib Göyüşov (Filologiya üzrə elmlər doktoru)